

dr Artur Górecki

Kardynał Newman o dobrej edukacji

Wprowadzenie

W świecie, w którym dyplomy stały się walutą, a wiedza – towarem, proponuje wizję edukacji niemal prowokacyjnie bezinteresownej. Kardynał Newman, bo o nim tu mowa, ma zostać wkrótce ogłoszony doktorem Kościoła, ale jego refleksje o edukacji i uniwersytecie pozostają zaskakująco aktualne, choć wciąż niepopularne – może właśnie dlatego, że stawiają na pierwszym miejscu prawdę, a nie użyteczność.

Kardynał John Henry Newman potrafił połączyć wiarę, rozum i głęboką refleksję nad sensem nauki. To postać wyjątkowa: teolog, filozof, pisarz, konwertyta z anglikanizmu na katolicyzm, a przy tym — wielki obrońca idei uniwersytetu obejmującego wszystkie nauki, nauczającego wiedzy uniwersalnej (od łac. *universitas*). Jego dzieło „The Idea of a University” — „Idea uniwersytetu”¹ — wydane w połowie XIX wieku, do dziś pozostaje jednym z najważniejszych tekstów o tym, czym powinna być dobra edukacja.

W epoce, gdy edukacja staje się coraz bardziej „praktyczna”, zorientowana na rynek i technologie, Newman przypomina nam, że celem nauki nie jest tylko użyteczność, lecz prawda. Że człowiek wykształcony to nie ten, kto wie dużo, ale ten, kto umie dobrze myśleć.

Krótki biogram kardynała Johna Henry’ego Newmana

John Henry Newman urodził się w 1801 roku w Londynie. Pochodził z zamożnej rodziny londyńskiej. Był wybitnym studentem i wykładowcą Uniwersytetu Oksfordzkiego, a jego życie od młodości kształtowała pasja poszukiwania prawdy. Jako duchowny Kościoła anglikańskiego stał się, obok Edwarda Bouverie Puseya, jedną z centralnych postaci ruchu

¹ *The Idea of a University* powstała z połączenia dwóch oddzielnych serii wykładów. Ich wspólne wydanie nastąpiło w 1873 roku. Pierwsza część, nazwana *University teaching* (Kształcenie uniwersyteckie), składa się z dziewięciu wykładów na temat wiedzy, jej kontekstów i jej znaczenia. Druga część, *University subjects, discussed in occasional lectures and essays* (Przedmioty uniwersyteckie), obejmowała szerokie omówienie treści kształcenia uniwersyteckiego zebrane w dziesięciu wykładach.

John Henry Newman, *Idea uniwersytetu*, przeł. Przemysław Mroczkowski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1990 (polskie wydanie). Książka ta, to cykl dziewięciu wykładów, które Newman wygłosił w 1852 roku przy okazji starań i zabiegów o utworzenie katolickiego uniwersytetu w Dublinie, którego był od 1854 roku pierwszym rektorem. Wykłady są manifestem poglądów autora na cel i istotę funkcjonowania uniwersytetów, które winny być ośrodkiem tworzenia kultury, poszerzenia horyzontów i kształtowania postawy etycznej studiujących, a nie miejscem nauczania w wąskiej, wyspecjalizowanej dziedzinie.

oksfordzkiego (Oxford Movement) — intelektualnego i duchowego nurtu w anglikanizmie który dążył do powrotu do katolickiej wiary i praktyk sprzed XVI-wiecznej reformy. Ruch ten był próbą ocalenia duchowości i powagi wiary w obliczu liberalizmu teologicznego i sekularyzacji.

Z czasem Newman zrozumiał, że prawda, której szukał, znajduje pełnię w Kościele katolickim. W 1845 roku przeszedł na katolicyzm, co w ówczesnej Anglii oznaczało odwagę przeciwstawienia się społecznym uprzedzeniom i utracie pozycji akademickiej. W 1846 roku w Rzymie przyjął święcenia kapłańskie i został doktorem teologii. W 1879 roku papież Leon XIII mianował go kardynałem, a jego życie i dzieła zyskały uznanie całego świata katolickiego. W 2010 roku papież Benedykt XVI ogłosił go błogosławionym, zaś w 2019 roku dokonano jego kanonizacji. Pierwszego listopada 2025 kard. Henry Newman ma zostać ogłoszony Doktorem Kościoła.

Tło historyczne i duchowe Newmana

To właśnie w czasie, gdy tworzył Uniwersytet Katolicki w Dublinie, sformułował swoje poglądy na temat edukacji. Newman patrzył z niepokojem na coraz bardziej użytecznościowe i techniczne podejście do nauki. Widział, że uniwersytety stają się miejscem, gdzie produkuje się „specjalistów”, a nie ludzi myślących. Dlatego postawił sobie pytanie: Czym właściwie jest dobra edukacja? Czym powinien być uniwersytet?

Aktualność myśli Newmana

Choć Newman pisał swoje dzieła ponad 150 lat temu, jego diagnozy brzmią dziś nadzwyczaj aktualnie. Żyjemy w epoce, w której edukacja coraz częściej staje się produktem, a student — klientem. Uniwersytety mierzą efektywność i zatrudnialność, ale coraz rzadziej pytają o prawdę, dobro i piękno. Newman przypomina: uniwersytet nie jest fabryką dyplomów, lecz kuźnią myślenia. Kład on nacisk na aspekt dydaktyczny działalności uniwersytetów, a w mniejszym stopniu na sferę badawczą i przypominał istotność relacji Kościoła i uniwersytetu, przyjmując założenie, że cała wiedza łącznie z teologią stanowi całość, z której nie należy niczego wykluczać.

Z przesłania kardynała Newmana można wydobyć kilka trwałych zasad dobrej edukacji:

1. Edukacja to formacja osoby, nie tylko kształcenie kompetencji. Kształcić intelekt to poszerzać umysł.

"To właśnie edukacja daje człowiekowi jasny, świadomy obraz własnych opinii i osądów, prawdę w ich rozwijaniu, elokwencję w ich wyrażaniu i siłę w ich forsowaniu. Uczy go postrzegania rzeczy takimi, jakimi są, przechodzenia od razu do sedna, rozplątywania splątanych myśli, wykrywania sofistyki i odrzucania tego, co nieistotne. Przygotowuje go do pełnienia każdej funkcji z zaszczytami i do łatwego opanowania każdego przedmiotu".

„Prawdziwym poszerzeniem umysłu jest jedynie zdolność postrzegania wielu rzeczy jednocześnie jako jednej całości, odnoszenia ich osobno do ich prawdziwego miejsca w uniwersalnym systemie, rozumienia ich odpowiednich wartości i określania ich wzajemnej zależności. W ten sposób ta forma uniwersalnej wiedzy... powstaje w indywidualnym intelekcie i stanowi o jego doskonałości”.

2. Wiedza ma wartość samą w sobie i nie potrzebuje celów natury praktycznej. Wiedza rozwija człowieka i czyni go bardziej wolnym. Jest ona rozumiana jako narzędzie poszerzające horyzonty oraz kształtujące charakter, umysł i moralność. Chodzi zatem o wszechstronny rozwój, a nie magazynowanie coraz większych zasobów informacji. Wzrost wiedzy nie przyczynia się do rozwoju moralności w kontekście edukacji. Nauczanie tylko jednej dziedziny może przynieść odwrotny skutek niż oczekiwany; zamiast wybitnej specjalizacji w danej dziedzinie człowiek niemający wiedzy z innych dziedzin jest ograniczony w swoim rozumieniu świata.

3. Wszystkie dziedziny wiedzy są ze sobą powiązane. Teologia spaja całość poznania:

„Zadaniem uniwersytetu jest nauczanie wszystkich nauk, dlatego nie może on wykluczać teologii, nie pozostając wiernym swojej misji. [...] Wszystkie nauki są ze sobą powiązane i mają na siebie wpływ, dlatego nie można ich nauczyć w pełni, jeśli nie uwzględni się wszystkich, w tym teologii. Ponadto podkreślałem istotny wpływ, jaki teologia faktycznie wywiera i musi wywierać na wiele różnych nauk, uzupełniając je i korygując, tak że uznając ją za prawdziwą naukę zajmującą się prawdą, nie można jej pominąć bez wyrządzenia wielkiej szkody nauczaniu pozostałych nauk”.

4. Uniwersytet to wspólnota umysłów, wspólnota ludzi poszukujących prawdy. Nauczyciel jest przewodnikiem w drodze do mądrości.

5. Prawdziwa edukacja łączy rozum z moralnością i wiarą. Wiedza wymaga formacji sumienia i odpowiedzialności.

Zakończenie

Kardynał Newman wierzył, że człowiek staje się naprawdę wolny dopiero wtedy, gdy jego umysł jest oświecony prawdą, a serce ukształtowane dobrem. Dobra edukacja nie polega więc na zdobyciu dyplomu, lecz na uczeniu się życia w prawdzie. „Uniwersytet nie istnieje po to, by nauczyć wszystkiego, lecz by nauczyć myśleć o wszystkim” - pisał kard. Newman.